

K právu dítěte na slyšení a na účast při jednání soudu; nejlepší zájem dítěte

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky**

Ústavní soud rozhodl dnešního dne v senátu složeném z předsedkyně Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajky), soudkyně Ivany Janů a soudce Ludvíka Davida o ústavní stížnosti stěžovatelů 1) F. S., zastoupeného Mgr. Přemyslem Hašlarem, advokátem, se sídlem Tábořská 922, Mladá Boleslav, 2) N. S. a 3) V. S. zastoupených JUDr. Danou Musalovou, advokátkou, se sídlem náměstí Míru 14, Mladá Boleslav, proti usnesení Krajského soudu v Praze č. j. 25 Co 183/2013-83 ze dne 31. 7. 2013, usnesení Okresního soudu v Mladé Boleslavi č. j. 25 Nc 2194/2012-36 ze dne 29. 1. 2013 a rozsudku Okresního soudu v Mladé Boleslavi č. j. 14 C 67/2012-93 ze dne 27. 11. 2012, za účasti Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Mladé Boleslavi jako účastníků řízení a Magistrátu města Mladá Boleslav, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, se sídlem Komenského náměstí 61, Mladá Boleslav, zastoupeného Mgr. Pavlem Motlem, advokátem, se sídlem Jaselská 1391, Mladá Boleslav, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Okresního soudu v Mladé Boleslavi č. j. 14 C 67/2012-93 ze dne 27. 11. 2012 byla porušena základní práva druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele garantovaná v čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte.

II. Usnesením Krajského soudu v Praze č. j. 25 Co 183/2013-83 ze dne 31. 7. 2013 a usnesením Okresního soudu v Mladé Boleslavi č. j. 25 Nc 2194/2012-36 ze dne 29. 1. 2013 bylo porušeno základní právo druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

III. Tato rozhodnutí se proto ruší.

IV. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění:

I. Předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností napadli stěžovatelé v záhlaví tohoto usnesení uvedená rozhodnutí a navrhli jejich zrušení pro rozpor se svými ústavně zaručenými právy na ochranu obydlí, rodinného a soukromého života a na spravedlivý proces. Přitom odkázali na čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina"), čl. 6 a 8 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva"), čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a čl. 17 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

2. Napadeným rozsudkem okresní soud vyhověl žalobě MCM - IMMO a.s. vůči druhé stěžovatelce a třetímu stěžovateli a rozhodl, že darovací smlouva ze dne 4. 6. 2010 mezi prvním stěžovatelem a jeho manželkou jako dárce a druhou stěžovatelkou a třetím stěžovatelem jako obdarovanými, kterou byly na obdarované převedeny vymezené nemovitosti, je vůči žalobci právně neúčinná. Okresní soud shledal, že společnost MCM - IMMO a.s. je věřitelem prvního stěžovatele, jehož dluh ve výši 1 256 154 Kč vznikl dne 14. 2. 2012, kdy první stěžovatel převzal ručitelský závazek za závazky jiné společnosti.

3. Předmětnou darovací smlouvou dárce převedli na své děti, druhou stěžovatelku a třetího stěžovatele, nemovitost určenou k bydlení, kde mají druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel bydliště, s přílehlými pozemky. Zároveň bylo touto smlouvou zřízeno věčné břemeno doživotního užívání nemovitostí ve prospěch dárce. Uzavření uvedené smlouvy bylo schváleno rozsudkem Okresního soudu v Mladé Boleslavi sp. zn. 25 Nc 1565/2010 ze dne 16. 6. 2010. V tomto řízení byli druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel zastoupeni kolizním opatrovníkem - Magistrátem města Mladá Boleslav, orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dále jen "OSPOD").

4. Okresní soud v napadeném rozsudku uvedl, že je sice pravdou, že v době uzavření předmětné smlouvy žalobce ještě žádnou pohledávku vůči prvnímu stěžovateli neměl, nicméně podle ustálené judikatury postačuje,

že odporovaným úkonem dlužník sledoval zkrácení jakékoliv pohledávky jakéhokoliv svého věřitele. Jako příklad odkázal na řízení vedené před Okresním soudem v Mladé Boleslavi pod sp. zn. 14 C 121/2012, kde soud vyslovil, že předmětná smlouva je neúčinná vůči jinému věřiteli prvního stěžovatele, jehož pohledávka vznikla 24. 2. 2010.

5. Podle okresního soudu se dle ustálené judikatury může odpůřci žalobě osoba dlužníkovi blízká ubránit, jen jestliže prokáže, že o úmyslu dlužníka zkrátit odporovaným právním úkonem věřitele nevěděla a ani nemohla vědět, přestože vyvinula náležitou pečlivost k poznání tohoto úmyslu dlužníka, a to s přihlédnutím k okolnostem případu a k obsahu právního úkonu dlužníka. Žalovaní však netvrdili ani neprokazovali zákonem požadované kroky svědčící o náležité pečlivosti a aktivní činnosti jich samých, respektive jejich opatrovníka v řízení o schválení úkonu - uzavření darovací smlouvy, směřující k možnosti rozpoznat úmysl povinných zkrátit napadeným právním úkonem své věřitele na jejich právech.

6. V samotném řízení vedeném před okresním soudem byli žalovaní (druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel) rovněž zastoupeni kolizním opatrovníkem - OSPOD, kterého jim okresní soud ustanovil s ohledem na jejich věk (16 let a 9 let v době rozhodování okresního soudu) a na skutečnost, že podle okresního soudu šlo v dané věci o střet zájmů mezi žalovanými a jejich rodiči. Po ustanovení opatrovníka okresní soud v daném řízení komunikoval již pouze s tímto opatrovníkem jako zástupcem žalovaných, nikoli s žalovanými přímo.

7. Na prvním jednání dne 18. 9. 2012 požádal OSPOD o odročení z důvodu složitosti věci a související nutnosti vyhledat odbornou právní pomoc. Ve svém písemném podání ze dne 5. 10. 2012 pak navrhl žalobu plně zamítnout. K dalšímu jednání konanému dne 30. 10. 2012 se zástupce opatrovníka nedostavil a pouze písemně odkázal na své podání ze dne 5. 10. 2012.

8. Na tomto jednání dne 30. 10. 2012 žalobce přednesl nový argument ohledně své aktivní legitimace. Tvrdil, že podle současné judikatury postačuje, že v době odporovatelného právního úkonu má dlužník dluh u jiného věřitele, kterého zamýšlí zkrátit. Žalobce rovněž uvedl konkrétní dlužníky, jež první stěžovatel uzavřením darovací smlouvy takto zamýšlel zkrátit.

9. OSPOD nepodal proti rozsudku odvolání a tento nabyl právní moci dne 19. 1. 2013.

10. Proti rozsudku se však dne 7. 1. 2013 odvolali přímo druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel. Odvolání podepsali jak oni sami, tak jejich rodiče, tedy první stěžovatel a jeho manželka. Uvedli, že opatrovník jejich zájmy v řízení nijak nehájí, řízení se nezúčastňoval, neinformoval je o průběhu řízení ani o nařízených jednáních, ba dokonce ani o vydání pro ně nepříznivého rozsudku. O tomto se údajně dozvěděli náhodou dne 7. 1. 2013, načež kontaktovali opatrovníka, který odmítl podat odvolání. Z tohoto důvodu jim nezbylo, než aby podali odvolání sami. Zároveň navrhli, aby jim soud ustanovil nového opatrovníka z řad advokátů, neboť současný byl nečinný a jejich zájmy nehájí.

11. Své odvolání druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel doplnili o odůvodnění dne 23. 1. 2013. Namítali mimo jiné, že manželka prvního stěžovatele nedala k převzetí ručitelského závazku souhlas, a proto je tento úkon podle jejich názoru neplatný, dále že závazek vznikl 18 měsíců po uzavření předmětné smlouvy, která tedy nemohla být uzavřena v úmyslu zkrátit žalobce. Odkázali na judikaturu Nejvyššího soudu, dle které může určitému dlužníkovi úkonu odporovat pouze věřitel, který měl vůči dlužníkovi pohledávku v době, kdy byl odporovaný právní úkon učiněn. Dále namítali, že okresní soud neprovedl žádné dokazování ohledně toho, zda mohli o úmyslu dlužníka zkrátit věřitele vědět. Rovněž tvrdili, že byť nezletilí, byli v době řízení bezesporu schopni vyjádřit se k věci a uvést svůj názor, a bylo tedy chybou soudu, že nebyli osobně pozváni k jednání a slyšení.

12. Okresní soud zahájil z vlastní iniciativy řízení o schválení právního úkonu - podání předmětného odvolání. Pro toto řízení byl druhé stěžovatelce a třetímu stěžovateli ustanoven opatrovník - advokátka, která je zastupuje i v nynějším řízení před Ústavním soudem. Ta navrhla právní úkon schválit. Oproti tomu opatrovník v původním řízení, OSPOD, oznámil, že se k odvolání nepřipojuje a nesouhlasí s ním.

13. Napadeným usnesením okresní soud řízení o schválení úkonu zastavil, neboť vůbec neshledal důvody pro jeho zahájení. V řízení vedeném před okresním soudem pod sp. zn. 14 C 67/2012 existoval střet zájmů mezi rodiči a dětmi, a proto rodiče nemohli své děti zastupovat a ani za ně podat odvolání. K podání odvolání byli oprávněni pouze účastníci řízení, tedy druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel skrze svého opatrovníka, který však odvolání nepodal.

14. Napadeným usnesením krajský soud rozhodnutí soudu první instance o schválení právního úkonu potvrdil. Uvedl, že OSPOD s odvoláním nesouhlasil a rodiče odvolání podat nemohli, neboť byli z možnosti zastupovat své děti v daném řízení vyloučeni.

15. Na návrh stěžovatele Ústavní soud usnesením sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 12. 11. 2013 podle § 79 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále též "zákon o Ústavním soudu") odložil vykonatelnost napadeného rozsudku Okresního soudu v Mladé Boleslavi č. j. 14 C 67/2012-93 ze dne 27. 11. 2012.

II. Argumentace stran

16. Dle stěžovatelů soudy vedly řízení způsobem, který odporuje jejich právu na spravedlivý proces a v případě druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele též právu projevit v řízení, které se jich dotýká, své názory a být v tomto řízení slyšeni. V důsledku napadených rozhodnutí pak bylo nepřipustně zasaženo do soukromého a rodinného života stěžovatelů.

17. Stěžovatelé namítají, že napadený rozsudek okresního soudu je chybný. Převzetí ručitelského závazku prvním stěžovatelem bylo neplatné a žalobce nebyl ve věci aktivně legitimován, protože neměl za dlužníkem pohledávku v době, kdy byl učiněn odporovaný právní úkon.

18. Stěžovatelé dále tvrdí, že jim nebyla dána možnost se k celé věci vyjádřit, a to ani přímo, ani prostřednictvím ustanoveného opatrovníka - OSPOD. Soud nezajistil výslech nezletilých stěžovatelů, ačkoli jsou oba ve věku, kdy jsou již schopni se k věci osobně vyjádřit. Dále soud nešetřil dostatečně práva stěžovatelů, když se spokojil s tím, že jejich opatrovník vzhledem ke složitosti věci zvažoval zastoupení advokátem, a aniž by se pro další řízení skutečně nechal advokátem zastoupit, k dalšímu jednání se již nedostavil. Stěžovatelé nebyli ustanoveným opatrovníkem zastoupeni řádně, opatrovník byl ve věci zcela nečinný. Takové jednání na straně opatrovníka i soudu znamená závažné procesní pochybení a zásah do práv stěžovatelů na spravedlivý proces, jakož i do práv vyplývajících z Úmluvy o právech dítěte.

19. V napadených usneseních poté okresní soud i krajský soud měly odejmout nezletilým stěžovatelům jejich právo na soudní ochranu, neboť nepřihlédly ke skutečnosti, že opatrovník nezletilých výslovně odmítl podat odvolání proti rozsudku okresního soudu, ačkoli řízení bylo postiženo zjevnými vadami, a že opatrovník ustanovený nezletilým k tomuto opatrovníckému řízení schválení právního úkonu jednoznačně doporučil.

20. Okresní soud a krajský soud ve svém vyjádření odkázaly na odůvodnění svých rozhodnutí.

21. OSPOD ve svém vyjádření uvedl, že si byl vědom své povinnosti hájit zájmy nezletilých a tuto povinnost dostatečně plnil. V dané věci nebyl nečinný a dostatečně hájil zájmy nezletilých dětí. Řádně se dostavil k prvnímu jednání, kde vzhledem ke složitosti věci požádal o odročení. Následně se k žalobě, včetně jejího doplnění a změny, vyjádřil podáním ze dne 5. 10. 2012, v němž závěrem žádal zamítnutí žaloby. V této fázi vedlejší účastník postupoval s vědomím, že dar byl poskytnut mezi rodiči a jejich potomky a opatrovníku nebyly známy žádné skutečnosti, které by nasvědčovaly tomu, že účelem daru by mohlo být jakékoli odporovatelné jednání. Darování daných nemovitostí považoval za vhodné zabezpečení dětí i pro případ smrti jejich rodičů. Doživotní užívání nemovitostí ze strany rodičů považoval opatrovník za vhodný způsob správy a údržby daných nemovitostí, což je pro nezletilé děti nanejvýš výhodné. S ohledem na složitost celé problematiky vyhledal i odbornou právní pomoc, dle které svá stanoviska formuloval. K důvodům, proč nepodal odvolání, se OSPOD ve svém stanovisku nevyjádřil.

22. Společnost MCM - IMMO a.s. se k ústavní stížnosti nevyjádřila, a svého práva být vedlejším účastníkem se tak vzdala (§ 28 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

III. Hodnocení Ústavního soudu

A. První stěžovatel

23. Podle § 72 zákona o Ústavním soudu je ústavní stížnost oprávněna podat osoba, jestliže tvrdí, že pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, opatřením nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním pořádkem.

24. První stěžovatel však nebyl účastníkem řízení okresního soudu vedeného pod sp. zn. 14 C 67/2012, ze kterého vzešel napadený rozsudek. Jeho základní práva tedy v této věci nemohla být přímo dotčena.

25. Pokud jde o napadená usnesení okresního soudu č. j. 25 Nc 2194/2012-36 a krajského soudu č. j. 25 Co 183/2013-83, v daných řízeních první stěžovatel účastníkem byl. V uvedených rozhodnutích však první stěžovatel porušení svých základních práv nespatřuje. V ústavní stížnosti jsou tato rozhodnutí napadená pouze jako porušující právo druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele na přístup k soudu.

26. Z těchto důvodů je tedy namístě stížnost prvního stěžovatele odmítnout podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, jako návrh podaný někým zjevně neoprávněným.

B. Druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel

27. Úvodem nutno podotknout, že ústavní stížnost byla vedle nezletilých stěžovatelů podána také jejich zákonným zástupcem. Podle § 36 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v relevantním znění (dále jen "zákon o rodině") rodiče zastupují dítě při právních úkonech, ke kterým není plně způsobilé. Podle § 37 zákona o rodině žádný z rodičů nemůže zastoupit své dítě, jde-li o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem. V takovém případě ustanoví soud dítěti opatrovníka. Nový občanský zákoník, který s účinností od 1. 1. 2014 nahradil i zákon o rodině, obsahuje shodnou úpravu v § 892.

28. Vzhledem k předmětu řízení, kdy bude Ústavní soud meritorně posuzovat pouze namítané porušení základních práv nezletilých stěžovatelů, a výsledek řízení tak nemůže mít přímý dopad do práv jejich zákonných zástupců, je vyloučeno, aby v tomto řízení došlo ke střetu zájmů mezi druhou stěžovatelkou a třetím stěžovatelem na straně jedné a jejich otcem jako zákonným zástupcem na straně druhé. Nejde o situaci, kdy by s ohledem na předmět řízení před obecnými soudy tento konflikt hrozil, jako tomu je například v ústavních stížnostech vzešlých ze sporů mezi rodiči o děti (viz např. usnesení sp. zn. II. ÚS 1116/13 ze dne 20. 6. 2013) či z odebrání dítěte z péče rodiče (viz např. usnesení sp. zn. II. ÚS 2546/10 ze dne 24. 3. 2011). Ústavní soud tedy považuje ústavní stížnost za řádně podanou zákonným zástupcem druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele (zastoupeným advokátem), tj. osobou oprávněnou za ně v této věci jednat. Ústavní soud proto již nezkoumal, zda i samotní druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel jsou procesně způsobilí pro řízení před Ústavním soudem, a byli tak sami oprávněni podat ústavní stížnost.

29. Druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel namítají porušení svých práv na spravedlivý proces a na rodinný a soukromý život, neboť nebyli v řízení před okresním soudem slyšeni ani jim nebyla dána možnost se k věci vyjádřit, jakož i porušení svého práva na soudní ochranu, neboť proti rozhodnutí soudu první instance nemohli podat odvolání. Ústavní soud se bude uvedenými námitkami zabývat postupně. Přitom v rámci posuzování otázky práva být slyšen (a práva na projednání věci v přítomnosti účastníka) Ústavní soud nejprve shrne obecné principy vážící se k tomuto právu, následně zhodnotí jeho aplikovatelnost na projednávaný případ a poté tento případ přezkoumá prizmatem zjištěného. Nato bude přistoupeno k přezkumu projednávané věci pohledem práva druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele na soudní ochranu.

1. Právo být slyšen a právo na projednání věci v přítomnosti účastníka

a. Obecné principy

30. Podle čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte stát musí zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni (myšleno vyspělosti). Podle druhého odstavce čl. 12 se za tímto účelem dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, a nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

31. Dle názoru Výboru pro práva dítěte vyjádřeného v obecné poznámce č. 12 o právu dítěte být slyšen (ze dne 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12) je právo být slyšen jedním ze čtyř obecných principů a jednou ze základních hodnot Úmluvy o právech dítěte (§ 2). Rozsah "záležitostí, které se jej dotýkají," je nutno chápat široce, děti by měly být slyšeny, vždy když jejich názor může zlepšit kvalitu rozhodnutí (§ 26-27). Není stanoven žádný minimální věkový limit pro to, kdy už je dítě schopno formulovat své názory. Naopak všechny státní orgány by vždy měly nejprve předpokládat, že dítě toho schopno je, a tento předpoklad eventuálně teprve poté v konkrétním případě vyvrátit (§ 20-21). Rozhodnutí, zda má být dítě slyšeno osobně, nebo prostřednictvím zástupce či příslušného orgánu, je na dítěti samém. Výbor doporučuje, aby dítěti byla dána příležitost k osobnímu slyšení všude, kde je to jen možné (§ 35). Pokud už je slyšení dítěte provedeno skrze zástupce, je nanejvýš důležité, aby názory dítěte byly zástupcem tlumočeny správně (§ 36). Spojení "v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství" nelze vykládat tak, že by státu umožňovalo omezit rozebírané právo dítěte být slyšen. Naopak jde

o požadavek, aby státy dodržovaly při slyšení dítěte pravidla spravedlivého procesu. Pokud dojde k porušení procesních pravidel, může to být důvodem pro zrušení daného rozhodnutí (§ 38-39).

32. Též Evropský soud pro lidská práva (dále jen "ESLP") se opakovaně vyjádřil k právu dítěte být slyšen, a to zejména v kontextu rozhodování o svěření dětí do ústavní výchovy, do péče pouze jednoho z rodičů či o právu na styk v rámci čl. 8 Úmluvy. Podobně jako v rámci Úmluvy o právech dítěte, by i podle ESLP měly být děti slyšeny před soudem s ohledem na svůj věk a vyspělost. Například ve věci Havelka a ostatní proti České republice ESLP shledal nepřipustným, že stěžovatelé, ačkoli již v dané době dosáhli věku třinácti, dvanácti a jedenácti let, nebyli soudy přímo vyslechnuti v řízení o jejich odebrání do ústavní výchovy (rozsudek ESLP ze dne 21. 6. 2007 č. 23499/06, § 62). Naopak k porušení Úmluvy nedošlo v situaci, kdy před soudem nebylo vyslechnuto pětileté dítě, avšak daný soud se takto rozhodl až po pečlivém uvážení a na základě odborného vyjádření znalce, který se s dítětem několikrát sešel a domníval se, že by jeho osobní slyšení nebylo vhodné (rozsudek velkého senátu ve věci Sahin proti Německu ESLP ze dne 8. 7. 2003 č. 30943/96, § 74-77). I když k posuzování práva dítěte být slyšen dochází především v kontextu stížností rodičů na porušení čl. 8 Úmluvy, někteří autoři z judikatury dovozují vznikající obecné právo dětí na slyšení v civilních řízeních, která se jich dotýkají (viz Daly, A. The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the European Court of Human Rights. The International Journal of Human Rights, Volume 15, Issue 3, 2011).

33. Práva dětí v soudních řízeních obecně byla rovněž předmětem doporučení Výboru ministrů Rady Evropy formulovaných ve Směrnici o justici vstřícné k dětem (Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, ze dne 17. 11. 2010). Dokument nejprve zdůrazňuje pětici základních principů, mezi nimi na prvním místě princip účasti a dále principy nejlepšího zájmu dítěte, důstojnosti, ochrany před diskriminací a vlády práva (část III.) Konkrétněji pak Výbor ministrů apeluje, aby soudci respektovali právo dětí být slyšeny ve všech věcech, které se jich týkají, pokud jsou schopny dostatečně porozumět projednávané otázce. Děti mají také právo na odpovídající právní zastoupení. Jejich zástupci by je přitom měli považovat za plnohodnotné klienty a měli by jim poskytnout všechny potřebné informace a vysvětlení týkající se možných důsledků jejich postojů a názorů (část IV. § 37-49).

34. Ústavní soud ve své judikatuře již také opakovaně připomněl význam práva dítěte být slyšeno. Ústavní pořádek zaručuje dítěti právo, aby mohlo v řízení projevit své stanovisko k otázkám, jež se ho bezprostředně dotýkají. Obdobně jako před ESLP, bylo toto právo nejčastěji aplikováno v řízeních týkajících se péče o dítě [viz např. nález sp. zn. III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011 (N 131/62 SbNU 59); nález sp. zn. I. ÚS 2661/10 ze dne 2. 11. 2010 (N 219/59 SbNU 167); nález sp. zn. III. ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2010 (N 172/58 SbNU 503)], ale také například v řízení týkajícím se práva dítěte na osobní svobodu [nález sp. zn. II. ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009 (N 80/53 SbNU 11)].

35. Častá je v judikatuře Ústavního soudu také aplikace práva být přítomen projednání své věci, které je garantované čl. 38 odst. 2 Listiny. Listina trvá na tom, aby každý účastník dostal příležitost být přítomen projednání své věci. Jestliže soud přítomnost účastníkům řízení neumožní, lze v jeho postupu spatřovat porušení ústavního práva účastníka zaručeného čl. 38 odst. 2 Listiny. Má-li být výše uvedené základní právo realizováno, musí být účastníkovi umožněno, aby se jednání mohl zúčastnit, takže účastník musí být o jeho konání též soudem vyrozuměn (viz např. nález sp. zn. II. ÚS 2537/11 ze dne 9. 10. 2012, body 17-18).

b. Aplikovatelnost práva dítěte být slyšeno v nyní projednávané věci

36. Po představení základních obecných principů týkajících se práva dítěte být slyšeno v každém soudním řízení, které se jej dotýká, se Ústavní soud musí zabývat rovněž otázkou, zda v dané věci je vůbec čl. 12 Úmluvy o právech dítěte aplikovatelný. V nyní projednávané věci totiž nejde o záležitost, kde by byl zásadní "názor" dítěte, jako tomu je například ve věcech péče o něj, záležitostí týkajících se poměrů v rodině, jeho vzdělání, v trestních a obdobných řízeních proti dítěti atd. Nejde tedy o řízení, na které primárně směřuje čl. 12 Úmluvy o právech dítěte. V řízení před okresním soudem jde o právně odbornou otázku účinnosti smlouvy o převodu nemovitostí vůči žalobci. Předmětem daného řízení tedy není otázka týkající se osobních záležitostí dítěte, ale pouze odporovatelnost smlouvy. Přesto se Ústavní soud domnívá, že i na toto řízení je čl. 12 Úmluvy o právech dítěte aplikovatelný.

37. Jak vyplývá z názoru Výboru pro práva dítěte (viz bod 31 výše), spojení "záležitosti, které se děti dotýkají," je nutno vykládat široce. V projednávaném případě jde o majetek druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele, tedy také o jejich lidské právo na ochranu majetku. I když jde v řízení před okresním soudem ve své podstatě o právně technickou otázku, druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel by v něm přinejmenším mohli vyjádřit svůj postoj, že se žalobou nesouhlasí. Již toto je dle Ústavního soudu nutno považovat za vyjádření "názoru" ve smyslu čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.

38. Ústavní soud nadto chápe právo dítěte na slyšení širěji než jako pouhou možnost vyjádření svého názoru na projednávanou problematiku. Toto právo je nutno vykládat také v kontextu obecnějšího práva být přítomen projednávání své věci, přičemž jde o důležitou záruku, že o právech dětí není rozhodováno bez jejich účasti. Jak již uvedl Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009 (N 80/53 SbNU 11; bod 17), pro dítě je právo na slyšení důležité v tom, že mu dává pocit, že není objektem a pasivním pozorovatelem událostí, ale že je důležitým subjektem práva a také účastníkem řízení. Je třeba zabránit situacím, kdy je dítě považováno za pouhý objekt, o kterém rozhodují jiní. Na nepřipustnost takové praxe upozornil Českou republiku i Výbor pro práva dítěte. Ten ve svých posledních Závěrečných doporučeních adresovaných České republice z roku 2011 právě v kontextu práv garantovaných v čl. 12 Úmluvy o právech dítěte vyslovil znepokojení nad tím, že "tradiční vnímání dětí jako objektů spíše než subjektů práv je velmi rozšířené" (ze dne 4. 8. 2011, CRC/C/CZE/CO/3-4; § 34). I proto tedy pokud v daném řízení okresní soud jedná o majetku dětí, jde o "záležitost, která se jich dotýká".

39. Takový výklad čl. 12 Úmluvy o právech dítěte je také v souladu s jejím účelem. Úmluva má za cíl zaručit uznání dětí jako plnohodnotných nositelů práv. Jedním ze tří principů deklarovaných při jejím sepisování, na kterých měla být nová smlouva založena, byla participace dětí ve společnosti na rozhodnutích, které se jich týkají [viz Detrick, S. (ed.) The United Nations Convention on the Rights of the Child: A Guide to the "Travaux Préparatoires". Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1992, s. 27].

40. Rovněž je při výkladu čl. 12 Úmluvy o právech dítěte nutno reflektovat, že ve finální verzi dokumentu nakonec nebylo přistoupeno k taxativnímu výčtu záležitostí, ve kterých má dítě mít právo vyjádřit svůj názor, o němž se uvažovalo během přípravných prací. Převládá totiž názor, že takový výčet by byl omezující, neboť participace dětí by měla být co nejširší a růst s přibývajícím věkem. Například zástupce Dánska uvedl, že dítě by mělo s postupujícím věkem získávat více a více odpovědnosti, aby bylo připraveno na život dospělého (ibid., s. 225). Rovněž některé státy při vyjednávání (úmluvy) prohlásily, že obrat "záležitosti, které se jej dotýkají," chápou jako záležitosti, které se dotýkají práv dětí (ibid., s. 227). V projednávané věci, jak již bylo výše uvedeno, má přítom řízení před okresním soudem dopad na právo dětí vlastnit majetek.

41. Ústavní soud se tedy domnívá, že v nyní projednávané věci se prolínají dvě lidská práva druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele, tedy právo být slyšen v soudním řízení, které se dotýká jejich záležitostí (v dané věci jejich majetkových práv), a zároveň právo na projednání jejich věci v jejich přítomnosti.

c. Vlastní přezkum nyní projednávané věci

42. V řízení před okresním soudem vedeném pod sp. zn. 14 C 67/2012 byl podle § 37 odst. 2 zákona o rodině druhé stěžovatelce a třetímu stěžovateli ustanoven opatrovník -Magistrát města Mladá Boleslav, orgán sociálně-právní ochrany dětí. Účelem ustanovení kolizního opatrovníka dítěti je obecně lepší ochrana jeho práv, čímž stát demonstruje svou odpovědnost za blaho dítěte a mimo jiné také naplňuje právo dětí a mladistvých na zvláštní ochranu zakotvené v čl. 32 odst. 1 Listiny. Obecně tedy nelze proti ustanovení kolizního opatrovníka nic namítat. Avšak skutečnost, že stát fakticky vnucuje účastníku řízení zástupce bez ohledu na jeho vůli a vůli jeho zákonných zástupců, má určité důsledky.

43. Především pokud stát účastníkům řízení, jako zde druhé stěžovatelce a třetímu stěžovateli, ustanoví bez ohledu na jejich vůli zástupce pro konkrétní řízení, byť i při sledování legitimních a obecně chvályhodných cílů, přebírá odpovědnost za způsob vedení tohoto zastoupení. Z judikatury Ústavního soudu totiž vyplývá, že pokud má účastník řízení svého zvoleného zástupce, odpovídá za jeho volbu a za jeho konkrétní kroky v řízení tento účastník sám. Pokud však opatrovníka, coby zástupce účastníka řízení, ustanoví soud, odpovídá za to, že opatrovník bude hájit práva a oprávněné zájmy účastníka řízení (nález sp. zn. II. ÚS 194/11 ze dne 22. 11. 2012). Navíc je to vždy soud, který je odpovědný za dodržování všech aspektů práva na spravedlivý proces v řízení, které je před ním vedeno.

44. V dané věci vystupoval ustanovený kolizní opatrovník jako zástupce nezletilých stěžovatelů v probíhajícím občanskoprávním řízení o určení neúčinnosti darovací smlouvy. V momentě, kdy jim byl opatrovník pro řízení ustanoven, si již jiného právního zástupce pro dané řízení zvolit nemohli. Jejich zákonní zástupci, rodiče, kteří by za ně jinak mohli plnou moc právnímu zástupci udělit, byli z jejich zastupování v daném řízení vyloučeni.

45. Ústavní soud zde nemůže nevyjádřit svůj údiv nad skutečností, že opatrovníkem pro řízení před okresním soudem o určení neúčinnosti předmětné darovací smlouvy byl druhé stěžovatelce a třetímu stěžovateli ustanoven právě OSPOD, tedy orgán specializovaný na ochranu práv a zájmů dětí. Tento orgán však již nemá vlastní odborné kapacity pro právní zastupování. To se ostatně ukázalo i v nynějším případě nezletilých stěžovatelů, v němž se OSPOD sám vyjádřil, že byl nucen vyhledat odbornou právní pomoc vzhledem k právní

komplikovanosti případu. Podle názoru Ústavního soudu by tedy bylo v dané situaci mnohem vhodnější a spíše by odpovídalo sledovanému cíli účinné ochrany práv dětí, pokud by byl jako opatrovník nezletilým stěžovatelům ustanoven advokát. V této souvislosti Ústavní soud též nemohl přehlédnout změnu provedenou novým občanským zákoníkem (zákonem č. 89/2012 Sb.), jehož § 892 odst. 3 na rozdíl od dříve účinného § 37 odst. 2 zákona o rodině již nijak nespecifikuje, kdo má být ustanoven kolizním opatrovníkem dítěte. To by mělo soudům umožnit větší flexibilitu, tak aby nebyl téměř automaticky opatrovníkem ustanovován orgán sociálně-právní ochrany dětí, i pokud to není v nejlepším zájmu dítěte.

46. Obecně Ústavní soud nepovažuje za nejšťastnější situaci, kdy je kumulována funkce opatrovníka hájícího (objektivně) nejlepší zájem dítěte a jeho právního zástupce. Před takovýmto slučováním funkcí ostatně varuje i Výbor ministrů Rady Evropy ve výše zmíněné Směrnici o justici vstřícné k dětem, v níž mimo jiné upozorňuje, že role opatrovníka a právního zástupce jsou rozdílné. Kolizní opatrovník má pomoci soudu definovat a chránit nejlepší zájem dítěte, kdežto právní zástupce má hájit názory a stanoviska dětí. Zájmy chráněné opatrovníkem na straně jedné a právním zástupcem na straně druhé tak nemusí být vždy shodné (viz § 105 Vysvětlující zprávy ke Směrnici o justici vstřícné k dětem). Přitom je třeba zdůraznit právě potřebu respektu k osobnosti a vlastnímu názoru dítěte, je-li již schopno si jej rozumně utvořit, neboť v závislosti na věku a vyspělosti nezletilého dítěte ho nelze vždy vyloučit z rozhodování o jeho záležitostech, byť by se jeho vlastní rozhodnutí třeba i neshodovala s těmi učiněnými případně jeho opatrovníkem - orgánem státu (OSPOD), sledujícím jeho "objektivně" nejlepší zájem. V neposlední řadě pak lze též poukázat na zpravidla rozdílnou kvalitu právního zastoupení poskytnutého opatrovníkem se specializací na ochranu zájmů dětí, ale bez právní kvalifikace, a právně kvalifikovanou osobou.

47. V nyní projednávaném případě pak Ústavní soud poukazuje na skutečnost, že OSPOD coby opatrovník (zástupce) nezletilých stěžovatelů se nedostavil na jednání okresního soudu konané dne 30. 10. 2012. Přitom na tomto jednání žalobce přednesl nové argumenty o své aktivní legitimaci, které jsou zcela zásadní pro jeho úspěch v daném sporu. Nastala tak situace, kdy druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel na tyto argumenty nemohli reagovat, protože nebyli na jednání přítomni, jelikož o jeho konání ani nebyli zpraveni, a zároveň jejich ustanovený opatrovník se jednání také neúčastnil. V konečném důsledku pak tato situace měla negativní dopad i na kontradiktornost řízení, neboť stěžovatelům byla fakticky odepřena možnost se k nově uvedeným argumentům vyjádřit. Za takového stavu bylo povinností okresního soudu na nastalou situaci reagovat a nějakým způsobem umožnit druhé stěžovatelce a třetímu stěžovateli se k předneseným argumentům vyjádřit, a to například odročením jednání a pozváním na něj jak opatrovníka, tak nezletilé stěžovatele osobně. Případně okresní soud mohl z nastalé situace též vyvodit důsledky o kvalitě zastoupení a přistoupit ke změně opatrovníka.

48. Způsob, jakým ustanovený opatrovník nezletilé stěžovatele zastupoval, legitimně vyvolává otázku, zda by na tom nebyli lépe, kdyby jim ustanoven vůbec nebyl. Ústavní soud nezpochybňuje rozhodnutí soudů o oprávněnosti ustanovení kolizního opatrovníka, tedy o existenci kolize mezi zájmy nezletilých stěžovatelů a zájmy jejich rodičů. Tato otázka ostatně není ani předmětem projednávané stížnosti, neboť ji stěžovatelé nezpochybňují. Nicméně je nutno podotknout, že kolize mezi zájmy druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele na straně jedné a zájmy jejich rodičů na straně druhé je v dané věci velmi subtilní. V případě neúspěchu v dané věci mohou druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel v konečném důsledku přijít i o své bydlení, čemuž se samozřejmě též jejich rodiče snaží zabránit, a to velmi aktivně, jak vyplývá z různých podání prvního stěžovatele. V tomto ohledu se tedy absence pečlivosti opatrovníka jak v samotném řízení před okresním soudem, tak i s ohledem na nevysvětlené nepodání odvolání, jak bude vyloženo níže, jeví jako zvlášť problematičká.

49. Ústavní soud však hlavní problém ve vztahu k právu druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele být slyšeni v soudním řízení nespátňuje ani tak v kvalitě právního zastoupení poskytnutého OSPOD, jako spíše ve způsobu tohoto zastoupení, který má obecně zásadní dopad na možnost participace nezletilých dětí na rozhodování o jejich věci.

50. V dané věci OSPOD nijak soudu nesděloval argumenty a stanoviska samotných nezletilých stěžovatelů, ba se ani nesnažil zjistit jejich názory, stejně jako, a to zejména, se je ani nesnažil informovat a vysvětlit jim povahu řízení, i co je v daném řízení v sázce. Zdá se, že nedošlo k žádnému kontaktu mezi OSPOD a druhou stěžovatelkou a třetím stěžovatelem. Takový kontakt nevyplývá ani ze zapůjčeného spisu okresního soudu, ani z vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka řízení. Ústavní soud zde odkazuje na výše uvedené doporučení Výboru ministrů Rady Evropy, se kterým se plně ztotožňuje, totiž že zástupci dětí by měli děti považovat za plnohodnotné klienty a měli by jim poskytnout všechny potřebné informace a vysvětlení týkající se možných důsledků jejich postojů a názorů (viz bod 33 výše). Za situace, kdy jak uvedeno výše, se OSPOD ocitl fakticky v postavení právního zástupce druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele, bylo jeho povinností vykonávat tuto funkci s ohledem na standardy pro právní zástupce a s ohledem na právo dětí vyjádřit se k řízení vedenému o jejich záležitostech. Ústavní soud zdůrazňuje, že pokud to není v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, je zástupce

povinen poskytovat dítěti příslušné informace, objasňovat mu důsledky případného vyhovění či nevyhovění jeho názoru ze strany soudu, jakož i možné důsledky jakéhokoliv jednání učiněného zástupcem, zjišťovat názory dítěte a zprostředkovávat je soudnímu orgánu.

51. Dále se bude Ústavní soud zabývat samotným vedením řízení před okresním soudem. Právo být slyšen a právo být přítomen projednání své věci jsou především procesními právy účastníků řízení, děti nevyjímaje, a za jejich plné dodržování je odpovědný soud, před kterým se řízení vede. Jak vyplývá ze spisu zapůjčeného Ústavnímu soudu okresním soudem, tento od okamžiku ustanovení opatrovníka již komunikoval pouze s opatrovníkem. Druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel nebyli zváni k jednáním, vyzýváni k vyjádřením a ani jim nebyl doručen rozsudek.

52. Ústavní soud přitom nezpochybňuje běžnou praxi vyplývající z § 50b občanského soudního řádu, v souladu s níž je-li strana občanskoprávního řízení zastoupena, soud doručuje pouze zástupci a fakticky tak komunikuje pouze s ním.

53. Nicméně taková situace, jako nastala v projednávané věci, kdy druhé stěžovatelce a třetímu stěžovateli byl fakticky vnucen soudem vybraný právní zástupce (opatrovník), si vyžaduje odlišný postup. V takovém případě zásadně nemůže stačit, pokud soud vedoucí řízení již nadále komunikuje pouze s ustanoveným opatrovníkem. Pokud tomu tak je, soud tím fakticky zastoupenému účastníkovi upírá právo být přítomen jednání a vyjadřovat se ke své věci. Soudy se nemohou bezvýhradně spolehnout na ustanoveného opatrovníka, že bude dodržovat všechny své výše zmíněné povinnosti a intenzivně se zastupovaným komunikovat; nýbrž je třeba dodržování daných povinností ověřovat. Jde totiž o práva samotného účastníka. Není-li zástupce zvolen svobodnou vůlí účastníka, nelze bez dalšího říci, že procesní práva účastníka jsou beze zbytku garantována skrze zástupce. Proto zůstává na odpovědnosti soudu, aby zajistil též možnost zastupovaného účastníka samého, a to i dítěte, účastnit se řízení a vyjádřit svůj názor k věci, pokud to není v rozporu s jeho nejlepšími zájmy. Občanský soudní řád takový postup nevyklučuje, neboť § 50b odst. 4 písm. e) umožňuje doručování i zastoupeným účastníkům, rozhodne-li tak soud.

54. V tomto ohledu lze poukázat rovněž na související judikaturu týkající se řízení o omezení způsobilosti k právním úkonům (svéprávnosti v terminologii nového občanského zákoníku). Pokud je v takovém řízení osobě, o jejíž svéprávnosti se jedná, ustanoven opatrovník a soud již danou osobu nijak do řízení nezapojuje, jde o závažné porušení práv dané osoby. Například Evropský soud pro lidská práva ve věci Sýkora proti České republice shledal závažné porušení práv stěžovatele plynoucí z toho, že soudy jej při rozhodování o zbavení způsobilosti k právním úkonům nevyslechly ani ho nepozvaly na jednání, komunikovaly pouze s jeho ustanoveným opatrovníkem a ani rozsudek mu nezaslaly (rozsudek ESLP ze dne 22. 11. 2012 č. 23419/07, § 107-110). Obdobné principy lze nalézt i v rozhodnutích Ústavního soudu, například v nálezu sp. zn. II. ÚS 194/11 ze dne 22. 11. 2012, který se týkal obdobně řízení o omezení způsobilosti k právním úkonům.

55. Ústavní soud si je vědom, že předmět těchto řízení je odlišný od nyní projednávané věci a může se jevit jako pro účastníka mnohem závažnější. Avšak Ústavní soud je toho názoru, že princip, dle kterého je nepřípustné, aby o právech osob bylo rozhodováno bez toho, aby jim vůbec byla dána možnost se řízení účastnit, vyjádřit v něm svůj názor a hájit svou pozici, lze analogicky uplatnit i v nyní projednávaném případě. Jednak totiž jde o obecný princip, který je nutno vztáhnout na všechna řízení, ve kterých je rozhodováno o lidských právech osob, jako například zde o právu na ochranu vlastnictví. A jednak pak konkrétně řízení vedené před okresním soudem může mít pro druhou stěžovatelku a třetího stěžovatele závažné následky nejen vzhledem k jejich majetkovým právům, ale případně i vzhledem k jejich právům chráněným čl. 8 Úmluvy. Předmětem řízení před okresním soudem je totiž určení, zda smlouva, kterou byly na nezletilé stěžovatele převedeny nemovitosti, které užívají k bydlení, je vůči žalobci účinná, či nikoliv. Neúspěch v tomto řízení přitom v konečném důsledku může vést až případnému postižení (prodeji) nemovitosti v rámci výkonu rozhodnutí či exekuce, což by nepochybně představovalo zásah do práv nezletilých stěžovatelů na ochranu domova.

56. Ústavní soud tedy shledává, že postupem okresního soudu bylo zasaženo do práv druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele být slyšeni v každém soudním řízení, které se jich dotýká, a na projednání jejich věci v jejich přítomnosti. Zbývá rozhodnout, zda byl tento zásah ospravedlnitelný.

57. Dle názoru Ústavního soudu právo dítěte na slyšení a na účast při jednání soudu nemůže být absolutní. Vždy je třeba přihlídnout k nejlepšímu zájmu dítěte, což je obecný princip regulující veškeré záležitosti týkající se práv dětí (viz čl. 3 Úmluvy o právech dítěte). Aplikace tohoto principu v konkrétní situaci může znamenat, že názor dítěte soudem zjišťován nebude a dítěti ani nebude umožněno, aby bylo přítomno jednání. Takový postup

bude zpravidla odůvodněn velmi nízkým věkem dítěte nebo předmětem řízení pro dítě závadným. V projednávané věci však ani jeden z uvedených důvodů naplněn není.

58. Předmětem řízení před okresním soudem byla účinnost smlouvy o převodu nemovitostí na druhou stěžovatelku a třetího stěžovatele vůči žalobci. Šlo o spor majetkové povahy bez nějakých citlivých informací či vypjatých momentů, které by dětem mohly uškodit. Není tu tedy namístě uvažovat o zvláštní ochraně dětí v situacích, kdy se obsah řízení dotýká oblasti, která může být pro děti škodlivá, jako například násilí či sexuální tematiky.

59. Pokud jde o věk dětí, tak v době rozhodování okresního soudu bylo druhé stěžovatelce 16 let a třetímu stěžovateli 9 let. Ústavní soud těžko hledá důvody, zejména u druhé stěžovatelky, proč by neměla být o řízení informována a do něj zapojena. U ní již vzhledem k jejímu věku bylo možno předpokládat plné chápání daného řízení. Pokud by žaloba byla projednáвана o dva roky později, stěžovatelka by již byla účastníkem řízení bez jakékoliv ingerence státu. Je tedy neakceptovatelné, aby stěžovatelka - při neexistenci jiného důvodu pro její neúčast na řízení - nebyla o daném řízení nijak informována a do něj nijak zapojena. Dětem je třeba umožnit účast na řízení, které se jich týká, v závislosti na jejich věku a rozumové a citové vyspělosti. Jde o určité kontinuum, kdy s přibývajícím věkem a rozumovou a citovou vyspělostí se míra zapojení dítěte do řízení nutně musí zvyšovat. Věk 18 let nemůže představovat hranici, před kterou dítě do řízení není zapojeno vůbec a po které již plně.

60. Nelze také přehlédnout, že okresní soud vůbec nezkoumal ani neprovedl žádnou úvahu, zda by nezletilí stěžovatelé coby žalovaní nebyli schopni vyjádřit své názory na věc a zda by nebylo vhodné je o řízení nějak informovat a zapojit do něj. Jak ovšem uvádí i Výbor pro práva dítěte (viz bod 31 výše), soudy i další orgány musí vždy vycházet z předpokladu, že dítě je schopno svůj názor vyjádřit a na řízení participovat, a teprve s ohledem na konkrétní okolnosti lze případně dovodit, že tomu tak v daném případě není. Z uvedeného vyplývá, že případné vyloučení dětí z řízení musí být vždy pečlivě odůvodněno, k čemuž však v projednávané věci nedošlo.

61. Ústavní soud tedy uzavírá, že pokud soud ustanovuje dítěti jako straně sporného občanskoprávního řízení opatrovníka, měl by zpravidla s ohledem na nejlepší zájem dítěte ustanovit advokáta. Zároveň ustanovení opatrovníka nezabavuje soud povinnosti dítě do řízení zapojit, pokud to není v rozporu s jeho nejlepším zájmem. Soud mu musí umožnit účastnit se jednání a k věci se vyjádřit. Případné omezení těchto práv dítěte musí být vždy řádně odůvodněno právě s ohledem na nejlepší zájem dítěte.

62. S odkazem na výše uvedené Ústavní soud shledává, že okresní soud v řízení vedeném pod sp. zn. 14 C 67/2012 porušil práva druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele garantovaná čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte na projednání věci v jejich přítomnosti a být slyšeni v každém soudním řízení, které se jich dotýká.

63. Nad rámec výše uvedeného Ústavní soud podotýká, že v novém řízení je okresní soud povinen nejen zajistit, aby se druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel mohli zúčastnit jednání a k věci se vyjádřit, ale také se řádně s jejich argumenty vypořádat. To platí zejména pro otázku, zda je žalobce ve světle relevantní judikatury Nejvyššího soudu aktivně legitimován k podání dané žaloby. Na druhou stranu právo dítěte být slyšen a přítomen jednání je jeho privilegium, a pokud jej využít nechce, nelze jej k tomu nutit.

2. Právo na přístup k soudu

64. Čl. 36 odst. 1 Listiny garantuje právo každého domáhat se svého práva u soudu. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu se právo na přístup k soudu vztahuje i na přístup k vyšším instancím, tedy na podání opravných prostředků, je-li tato možnost zakotvena v právním řádu [viz např. nález sp. zn. III. ÚS 938/06 ze dne 15. 1. 2009 (N 9/52 SbNU 99), nález sp. zn. IV. ÚS 2040/12 ze dne 12. 12. 2012 a nález sp. zn. II. ÚS 33/13 ze dne 26. 11. 2013].

65. V projednávané věci došlo k situaci, kdy státem ustanovený opatrovník nepodal za druhou stěžovatelku a třetího stěžovatele odvolání. Přitom důvody, proč tak neučinil, nejsou známy. Zároveň odvolání podané samotnými druhou stěžovatelkou a třetím stěžovatelem přijato nebylo. Odvolání podané jejich zákonným zástupcem (prvním stěžovatelem) také nebylo přijato. V napadených usneseních okresní soud a krajský soud dospěly k závěru, že o přípustnosti odvolání podaného zákonným zástupcem druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele ani nelze rozhodnout, protože v řízení jim byl ustanoven kolizní opatrovník a bylo na něm, aby případně podal odvolání.

66. V důsledku napadených usnesení se tedy druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel dostali do neřešitelné situace. Jedinou možností bylo podání odvolání jejich státem ustanoveným kolizním opatrovníkem, který tak však z neznámých důvodů učinit odmítl. Nastalá situace se jeví jako zvláště problematická zejména vůči druhé stěžovatelce, u níž již nelze bez dalšího předpokládat procesní nezpůsobilost k podání odvolání (srovnej usnesení sp. zn. I. ÚS 974/08 ze dne 12. 6. 2008, kde Ústavní soud akceptoval ústavní stížnost podanou sedmnáctiletou stěžovatelkou, neboť s ohledem na úroveň její rozumové vyspělosti, kterou bylo lze odvodit i z předchozích úkonů před obecnými soudy, dospěl k závěru, že ve vymezeném rozsahu má stěžovatelka způsobilost k právním úkonům, a proto jí ve stejném rozsahu přiznal i procesní způsobilost pro řízení před Ústavním soudem).

67. Vzhledem ke zmíněným skutečnostem bylo na okresním soudu a krajském soudu, aby na otázku schválení podání odvolání nahlížely i optikou základních práv druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele, konkrétně práva na přístup k odvolacímu soudu. Zde Ústavní soud připomíná svou ustálenou judikaturu, že je povinností obecných soudů interpretovat a aplikovat i podústavní právo pohledem ochrany základních práv a svobod. V posuzované věci to znamená povinnost soudů interpretovat procesní ustanovení a principy v první řadě z pohledu účelu a smyslu ochrany ústavně garantovaných základních práv a svobod (viz např. nálezy sp. zn. II. ÚS 1355/13 ze dne 26. 11. 2013, bod 11; či nálezy sp. zn. II. ÚS 2537/11 ze dne 9. 10. 2012, bod 16).

68. Takto zaměřené úvahy však v napadených usneseních zcela chybí. Krajský soud se omezil na konstatování, že druhá stěžovatelka a třetí stěžovatel byli v řízení zastoupeni kolizním opatrovníkem, a proto podání odvolání jejich rodičem je právně neúčinný úkon. Okresní soud přidal úvahu o existenci kolize mezi zájmy rodičů a dětí v řízení, ve kterém bylo podáno odvolání. Soudy však již vůbec nezkoumaly, zda je v nejlepším zájmu dětí podání odvolání s ohledem na samotný jeho obsah. Je nutno připomenout, že podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dítěte, včetně soudního rozhodování. Obecné soudy pak rovněž nijak nezohlednily namítané porušení základních práv druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele v řízení před soudem prvního stupně, což je navýsost relevantní pro opodstatněnost odvolání, v řízení o němž tyto vady mohly být zhojeny.

69. Ústavní soud neshledává důvody, proč by podané odvolání bylo v rozporu se zájmy druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele. Snad lze uvažovat pouze o možných negativních finančních dopadech nákladů případného neúspěšného odvolání. Zde lze však stěžít mluvit o kolizi mezi zájmy druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele na straně jedné a na straně druhé zájmy jejich rodičů, tedy i prvního stěžovatele, který za nezletilé stěžovatele odvolání podal. Lze předpokládat, že ve standardní fungující rodině to budou právě rodiče, kteří případně ponесou dopady finančních závazků svých nezletilých dětí, zvláště takových závazků, o kterých věděli a k jejichž vzniku dali souhlas jako v tomto případě, kde to byl rodič, který odvolání jménem svých dětí podal. Uvedený předpoklad pak konkrétně v projednávané věci nic nevyvrací. V každém případě nicméně ani okresní soud, ani krajský soud v napadených usneseních žádnou úvahu o nejlepším zájmu dětí neprovedly.

70. Z těchto důvodů Ústavní soud shledává, že uvedená rozhodnutí porušila právo druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele na přístup k odvolacímu soudu v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny.

IV. Závěr

71. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ústavní stížnosti druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) stejného zákona napadená rozhodnutí zrušil, a to pro rozpor s ústavně zaručenými právy druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele podle čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte, respektive čl. 36 odst. 1 Listiny. Nebylo již nutné zabývat se dalšími námitkami druhé stěžovatelky a třetího stěžovatele, zejména co se týče práva na ochranu obydlí, rodinného a soukromého života. Ústavní stížnost prvního stěžovatele byla podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu odmítnuta.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 19. února 2014

Kateřina Šimáčková, v. r.
předsedkyně senátu